

Η τελευταία περίοδος του Καινοζωικού ή Τριτογενή γεωλογικού αιώνα, που ονομάζεται Πλειόκαινο και ξεκίνησε πριν από 12.000.000 χρόνια, βρήκε την Αιγηίδα σε κατάσταση μετασχηματισμού. Η παλιά αδιαίρετη στεριά από το Ιόνιο ως τη Μ. Ασία δεν υπήρχε πια. Καταβυθίσεις της ξηράς στα δυτικά έκαναν το Ιόνιο να χωρίσει από την υπόλοιπη χώρα, ενώ πάνω απ' τα νερά ξεπρόβαλαν κάποιες κορφές των μελλοντικών νησιών. Η θάλασσα σκέπαζε τη σημερινή βορειοδυτική Πελοπόννησο κι έφτανε ως τον κόλπο της Λακωνίας. Στα βορειοανατολικά της Αιγηίδας, άρχιζαν να σχηματίζονται κοιλάδες εκεί, όπου σήμερα είναι ο Ελλήσποντος κι ο Βόσπορος. Ακόμα πιο βορειοανατολικά, απλωνόταν η τεράστια Ποντοκασπία θάλασσα.

Ένα ρήγμα στο σημείο, όπου σήμερα βρίσκεται η Προποντίδα, έκανε τα νερά της Ποντοκασπίας να βρουν διέξοδο προς τον Βόσπορο, γεννώντας ένα ποτάμι που συνεχώς διευρυνόταν και προχωρούσε: Πέρασε τον Ελλήσποντο, έδωσε διέξοδο και στα βορινά ποτάμια, τον Έβρο, τον Στρυμόνα, τον Αξιό και τ' άλλα, ενισχύθηκε με τα νερά τους και μεταμορφώθηκε στον Αιγαίο ποταμό που διέσχιζε την Αιγηίδα και χυνόταν στη Μεσόγειο. Μια λίμνη ξεφύτρωνε εκεί όπου σήμερα βρίσκεται το Κρητικό πέλαγος. Άλλες σχηματίζονταν στην κοιλάδα του Ευρώτα, στη Μεγαλόπολη και στη Λοκρίδα. Λίμνη ήταν κι ολόκληρη η σημερινή Θεσσαλία και οι περιοχές ανατολικά και βορειοανατολικά της Εύβοιας.

Μια τεράστια καθίζηση του εδάφους οδήγησε στον καταποντισμό της Αιγηίδας, πριν από 6.000.000 χρόνια. Τον ίδιο καιρό, η θάλασσα άρχισε να εισβάλλει κι από τη μεριά της Μεσογείου: Πριν από πέντε εκατομμύρια χρόνια, βρήκε διέξοδο ανάμεσα στη σημερινή Κρήτη και τη Ρόδο κι όρμησε βόρεια και δυτικά. Το νερό έφτασε ως τη Μακεδονία, ενώ μια στενή λουρίδα γης ένωνε τη σημερινή Θράκη με τη Σαντορίνη. Η θάλασσα βρήκε πέρασμα κι ανάμεσα στα Κύθηρα και την Κρήτη, που κατακερματίστηκε σε πολλά νησιά. Νησί ήταν και η Πελοπόννησος με βυθισμένες τις Δυτική Αργολίδα και Κορινθία, την Αχαΐα, τη Νότια Μεσσηνία και τη Δυτική Λακωνία. Σπέτσες κι ανατολικός βραχίονας της Πελοποννήσου έγιναν ένα νησί.

Ακολούθησαν νέες ανυψώσεις με πρώτον τον Ισθμό της Κορίνθου που έφραξε τον δρόμο στα νερά και σχημάτισε τον ομώνυμο κόλπο. Μαζί, ανυψώθηκαν οι βορειοανατολικές περιοχές της Πελοποννήσου και σχημάτισαν τη χερσόνησο της Αργολίδας. Τον ίδιο καιρό, ξεπρόβαλαν πάνω από τα νερά η Λακωνία, η Μεσσηνία και η Ηλεία, ενώ ανέβηκε κι ο βυθός του Ιονίου, κάνοντας να αναδυθούν τα νησιά του.

Πριν από 2.000.000 χρόνια, η Αιγηίδα είχε σχεδόν κοπεί στα δύο, καθώς δυο αιχμηροί

κόλποι νερού εισχωρούσαν βαθιά στο έδαφός της: Η θάλασσα είχε βρει περάσματα στα ανατολικά και στα δυτικά της Κρήτης με κατεύθυνση προς τον Ελλήσποντο από τη μια πλευρά και προς τον Θερμαϊκό από την άλλη.

□

Η ανθρωπολογική έρευνα δεν έχει ακόμη εντοπίσει τον μακρινό εκείνο κοινό πρόγονο του ανθρώπου και των ανθρωποειδών πιθήκων, που είχαν ήδη ξεχωρίσει ως διαφορετικοί κλάδοι πριν από λιγότερο από 12.000.000 χρόνια. Εξελιγμένος ανθρωποειδής ήταν ο ορεοπίθηκος, που δεν κατόρθωσε να επιβιώσει και χάθηκε. Το ίδιο κι ο

πλειοπίθηκος

που εξελίχθηκε στους σημερινούς γίββωνες. Κι ο δρυοπίθηκο

ς

, ίχνη του οποίου βρέθηκαν και στην Ελλάδα, μοιάζει μακρινός πρόγονος των ανθρωπόμορφων πιθήκων: Του ουραγκουτάγκου, του χιμπατζή και του γορίλα.

Μόλις τον Οκτώβριο του 1995 δημοσιεύτηκε στο γερμανικό «Σπίγκελ» η πρώτη εκτενής αναφορά στο τελευταίο εύρημα, τον θηλυκό πίθηκο εδάφους των ριζών με το μόλις 1.20 μέτρα ανάστημα. Είναι η *Ardipithecus ramidus* που περπατούσε στα δυο της πόδια και έζησε στην Αφρική (Αιθιοπία) πριν από 4.400.000 χρόνια (η «Άρδι», όπως χαϊδευτικά την ονομάζουν οι επιστήμονες, που συναρμολόγησαν τα 125 θραύσματα οστών της). Ανάμεσα σ' αυτήν και στην όρθια «Λούσι», που ανακαλύφθηκε το 1974, μεσολαβεί ο *anamensis*

,

που έζησε πριν από 4.000.000 χρόνια. Πριν από 3.200.000 χρόνια έζησε η Λούσι

, ο θηλυκός προϊστορικός πιθηκάνθρωπος, που βάδιζε σε όρθια στάση. Είναι ό,τι πιο πολύτιμο έχουμε από την εποχή αρκετά πριν από τον τελικό διαχωρισμό των πιθηκάνθρωπων στα είδη εκείνα, που δεν κατάφεραν να επιβιώσουν ως την εποχή μας, και στον κλάδο που μπόρεσε να αναπτύξει τον εγκέφαλό του αλλά και τις άλλες πολύτιμες λειτουργίες και να οδηγηθεί στη δημιουργία του έμφρονα ανθρώπου. Στον χωριστό τους κλάδο, οι

αυστραλοπιθηκίνες

ακολουθούσαν τον δικό τους δρόμο. Ήταν πιθηκάνθρωποι χρήστες εργαλείων με ύψος Πυγμαίου. Πριν από 1.800.000 χρόνια, ένας περισσότερο άνθρωπος παρά πίθηκος, ο χόμο χαμπίλις

(*homo habilis*) χρησιμοποιούσε κροκάλες για εργαλεία (στρογγυλεμένες πέτρες στις κοίτες των ποταμών) αλλά βάδιζε προς τη μοιραία γι' αυτόν εξαφάνιση.

Ο αρχαίος περιηγητής Πausανίας επικεντρώνει στην περιοχή της Μεγαλόπολης το επεισόδιο που οδήγησε στην καθοριστική ανατροπή της παλιάς φρουράς των θεών από τη νέα γενιά του Δία και των αδερφών του. Όπως είναι γνωστό, όταν η Ρέα ήταν να γεννήσει τον Δία, πήγε σ' ένα βουνό της Κρήτης. Εκεί έκρυψε το νεογέννητο. Όμως, η όλη ιστορία δεν ήταν καθόλου απλή. Λέει στο κεφάλαιο 36 των «Αρκαδικών» του ο Πausανίας:

Όταν η Ρέα ήταν έγκυος, ήρθε στο βουνό Θαυμάσιον (τη σημερινή Πατερίτσα, δυτικά του Φαλάνθου, που φτάνει ως τη Βυτίνα). Εκεί, ετοίμαζε την άμυνά της κατά του Κρόνου, που ήθελε το παιδί κι ερχόταν εναντίον της. Στο πλάι της Ρέας στάθηκαν οι Γίγαντες με αρχηγό τους τον Οπλάδαμο. Ήταν τα ίδια εκείνα παιδιά που γεννήθηκαν από τον Ουρανό, όταν ο Κρόνος τον ευνούχισε. Ακολούθησε μάχη. Στη διάρκειά της, κάποιος από τους Γίγαντες πρέπει να σκοτώθηκε. Όμως, μέσα στον χαμό, η Ρέα κατάφερε να το σκάσει, να πεταχτεί ως την Κρήτη, όπου γέννησε κι έκρυψε τον Δία, και να ξαναγυρίσει. Ο Κρόνος νίκησε τελικά και η Ρέα του έδωσε να φάει μια φασκιωμένη πέτρα. Αυτή η προσφορά, έλεγαν οι εκεί κάτοικοι, έγινε στην Πατερίτσα, στην κορφή της οποίας υπήρχε η ιερή σπηλιά της Ρέας, όπου μόνον οι ιέρειές της είχαν δικαίωμα να μπουν.

Έτσι έγιναν τα πράγματα κι όποιος, την εποχή του Πausανία, αμφέβαλλε, δεν είχε παρά να πεταχτεί ως τον λόφο με το ιερό του «Παιδός Ασκληπιού». Γράφει στο κεφάλαιο 32 των «Αρκαδικών» του ο περιηγητής:

«Εδώ έχουν εναποτεθεί και κόκαλα πολύ πιο μεγάλα από τα ανθρώπινα^ο έλεγαν σχετικά με αυτά ότι είναι ενός από τους γίγαντες, που συγκέντρωσε ο Οπλάδαμος ως συμμάχους της Ρέας».

Αν πάρουμε τοις μετρητοίς τις διηγήσεις των αρχαίων κατοίκων της περιοχής, τότε ο Δίας πρέπει να γεννήθηκε πριν από δύο εκατομμύρια χρόνια! Από τότε χρονολογούνται αυτά τα τεράστια κόκαλα. Είναι τα ίδια ή παραπλήσια με εκείνα που βρήκε στα 1902 ένας ξυλοκόπος, όταν κατέβηκε σε μια χαράδρα να πιάσει το εκεί πεσμένο τσεκούρι του. Μόνο που τα κόκαλα δεν ανήκαν σε ηρωικώς πεσόντα Γίγαντα αλλά σε προϊστορικά θηρία: Μαμούθ, ελέφαντες, ιπποπόταμους κι άλλα που πια δεν υπήρχαν την εποχή πού ο Πausανίας πέρασε από εκεί.

Αν το Πικέρμι μας είναι πολύτιμο, επειδή διαφύλαξε την ιστορία της φύσης πριν από 13 εκατομμύρια χρόνια, στον κάμπο της Μεγαλόπολης χρωστάμε τις περισσότερες από τις γνώσεις μας για την περίοδο που αρχίζει πριν από δύο εκατομμύρια χρόνια. Για μερικούς παλαιοντολόγους, η εποχή σημαίνει είσοδο στο Πλειστόκαινο, την πρώτη περίοδο του Τερτατογενή ή Ανθρωποζωικού γεωλογικού αιώνα. Γι' άλλους όμως επιστήμονες (γεωλόγους, ανθρωπολόγους, ιστορικούς κ.λπ.), τα χρόνια αυτά ανήκουν στο τελευταίο τμήμα του Πλειόκαινου, καθώς σημειώνουν πως ο τελευταίος γεωλογικός αιώνας ξεκίνησε μόλις πριν από ένα εκατομμύριο χρόνια, όταν ξεκίνησαν οι τέσσερις πιο πρόσφατες περιόδοι παγετώνων...

Πριν από ένα εκατομμύριο χρόνια, κατά τη διάρκεια του Πλειστόκαινου, με το οποίο ξεκίνησε ο Τεταρτογενής ή Ανθρωποζωικός γεωλογικός αιώνας, άρχισε νέα μακράιωνη εποχή παγετώνων που σκέπασαν τη Γη, ως τώρα, τέσσερις φορές. Η πρώτη παγετώδης περίοδος κράτησε περίπου 420.000 χρόνια (ως πριν από 580.000 χρόνια). Ακολούθησαν περίπου 60.000 χρόνια, κατά τα οποία οι πάγοι είχαν αποσυρθεί (πρώτη μεσοπαγετώδης περίοδος) κι έπειτα οι παγετώνες ξαναγύρισαν ορμητικοί και σκέπασαν την επιφάνεια του πλανήτη για ακόμα εκατό χιλιάδες χρόνια (από τα 520 ως περίπου τα 420 χιλιάδες χρόνια πριν από την εποχή μας). Ήταν η δεύτερη παγετώδης περίοδος, που ακολουθήθηκε από την επίσης δεύτερη μεσοπαγετώδη, ένα τεράστιο διάστημα περίπου 170.000 χρόνων χωρίς πάγους. Η τρίτη περίοδος των παγετώνων κράτησε περίπου 90 χιλιάδες χρόνια, από τα 250 ως τα 160.000, κι ακολουθήθηκε από την τρίτη μεσοπαγετώδη, που έληξε γύρω στα 75.000 χρόνια πριν. Τότε ξεκίνησε η τέταρτη και τελευταία ως σήμερα παγετώδης περίοδος, που κράτησε ως το 10.000 π. Χ.

Μέσα σ' αυτές τις κοσμογονικές κλιματολογικές αναστατώσεις κι ανακατατάξεις, ο φλοιός της γης συνέχισε να ταραίζεται, να σχίζεται και, συνεχώς, ν' αλλάζει σχήμα. Πριν από 400.000 χρόνια, η στάθμη της Μεσογείου έπεσε περίπου διακόσια μέτρα. Στον χώρο της Αιγίδας, ο Σαρωνικός κι ο Θερμαϊκός ήταν στεριές, ενώ μπορούσε κάποιος να κάνει πεζός τη διαδρομή από τη Σαμοθράκη ως τη Θάσο και τον Άθω ή από τον Βόλο στην Αλόνησο. Οι Κεντρικές Κυκλάδες είχαν ενωθεί σ' ένα μεγάλο νησί και οι Λήμνος, Μυτιλήνη, Χίος, Σάμος, Ικαρία ήταν ένα με τη στεριά της Μικράς Ασίας. Τον ίδιο καιρό, η λίμνη της Θεσσαλίας αποξηράνθηκε, όπως άλλωστε κι αυτή της Μεγαλόπολης, καθώς ένα άνοιγμα στο ύψος της Καρύταινας έδωσε στα νερά διέξοδο να χυθούν στη θάλασσα.

Στα 400.000 χρόνια πριν, η βλάστηση αραιώσε. Στη Μεγαλόπολη, τα ζώα, που δεν είχαν πια μόνο την αλλαγή του κλίματος ν' αντιμετωπίσουν, άρχισαν ν' αφανίζονται. Το δράμα τους απολιθώθηκε ανάγλυφο:

Ένας αφρικανικός ελέφαντας ύψους 4 μέτρων με πανίσχυρους καμπυλωτούς χαυλιόδοντες μήκους 2,5 μέτρων κι άλλοι με ίδιο μέγεθος αλλά με χαυλιόδοντες ίσιους, πιο λεπτούς και 3 μέτρα μήκος, ξέρουμε ότι ήταν ανάμεσα στα πρώτα θύματα. Τα μαμούθ άντεξαν ως την αρχή της τέταρτης παγετώδους περιόδου και χάθηκαν πριν από περίπου 70.000 χρόνια. Στη μεγάλη μεσοπαγετώδη περίοδο έζησαν ο αρχαίος ιπποπόταμος και τρία είδη ρινόκερων. Ένας πρόγονος των βοδιών επέζησε ως τη μινωική εποχή, ενώ ακόμα ζει στη Ρόδο το μικρόσωμο ελάφι «πλατώνι». Μικρόσωμα άλογα περίπου όμοια με τα σημερινά έζησαν ανάμεσα στα 100 με 70.000 χρόνια κι εξαφανίστηκαν μαζί με τα μαμούθ. Κι έχουν βρεθεί εκεί και ίχνη από γουρούνια, κάστορες, ερπετά και πουλιά.

Από την εποχή των 100 με 70.000 χρόνων πριν από σήμερα είναι και τα απομεινάρια μιας σπηλαιάς άρκτου των Αγράφων, καθώς και των θηλαστικών, που έζησαν στην πεδιάδα της Θεσσαλίας και στην κοιλάδα του Πηνειού. Βρέθηκαν μαζί με παλαιολιθικά εργαλεία, κοκάλινα και πέτρινα, που μαρτυρούν τη συμβίωσή τους με τον πρόγονο του ανθρώπου. Βρισκόταν στον Ελλαδικό χώρο τουλάχιστον 150.000 χρόνια νωρίτερα.

(Έθνος της Κυριακής, 11.6.2000) (τελευταία επεξεργασία, 1.9.2009)